

ПРИЛОЗИ Supplements

ПРИЛОГ ЗА БИОГРАФИЈУ СРПСКОГ ПАТРИЈАРХА ПАВЛА: ГОЈКО СТОЈЧЕВИЋ, СЕКРЕТАР ХОРА СТУДЕНАТА ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА

*Мр Александар РАКОВИЋ
Министарство вера Републике Србије, Београд*

АПСТРАКТ: Рад осветљава студентске дане Гојка Стојчевића, тј. српског патријарха Павла, на основу архивске грађе Православног богословског факултета Универзитета у Београду.

Кључне речи: *Гојко Стојчевић, патријарх Павле, Православни богословски факултет, Хор студената Православног богословског факултета, Универзитет у Београду, Српска православна црква*

Гојко Стојчевић је рођен 11. септембра (29. августа) 1914. године у селу Кућанци код Доњег Михољца у Славонији.¹ Отац и мајка су му умрли док је био дете и одгајале су га бака и тетка. У Кућанцима је завршио основну школу, а потом је отишао код стрица у Тузлу како би наставио школовање.² У Тузли је 1925. уписао нижу гимназију коју је завршио 1929. године.³ Потом је 1930. у Сарајеву уписао шесторазредну православну богословију,⁴ коју је завршио у јуну 1936. године.⁵

¹ Архив Православног богословског факултета (АПБФ), Студентски досије Гојка Стојчевића.

² Радмила Радић, *Патријарх Павле – биографија*, Београд, 2005, стр. 10–11.

³ Биографија патријарха Павла са сајта Српске православне цркве.

⁴ Радмила Радић, *н. д.*, стр. 12.

⁵ АПБФ, Студентски досије Гојка Стојчевића.

Студије теологије у Београду

Гојко Стојчевић је у септембру 1936. уписао редовне студије на Православном богословском факултету (ПБФ) Универзитета у Београду. Приликом уписа на факултет изјаснио се да је југословенске народности и српско-православне вере. На свим осталим семестралним листовима током студија писао је да је српске народности. До 1938. био је стипендиста Светог архијерејског синода Српске православне цркве. Током студија живео је у Дому студената ПБФ-а на Косанчићевом венцу 14 и приватно на неколико београдских адреса. Био је члан Удружења студената теологије и Хора студената Православног богословског факултета. Апсолвентски статус на ПБФ-у је остварио у школској 1940/41.⁶ У августу 1940. је отишао на шестомесечно одслужење војног рока, колико су служили кандидати за свештенство и монаштво.⁷ Нацистичка агресија га је додатно омела да студије оконча на време.

Мобилисан је у југословенску војску ради одбране земље. Након капитулације Југославије вратио се у Кућанце, одакле је убрзо избегао од усташа у Срем, а потом и у Београд, где је током 1941. и 1942. обављао физичке послове.⁸

На ПБФ-у је дипломирао 9. октобра 1942. Просек његових оцена на студијама износио је 8,91. Градско поглаварство Београда му је 28. октобра издало уверење да је „сиротног стања“, без имања и прихода, чиме је остварио право да му диплома Православног богословског факултета буде издата 30. октобра 1942. без наплаћивања такси.⁹

Стојчевић никада није поменут на седницама Савета ПБФ-а.¹⁰

Хорске године: Сведок успона и падова Хора студената ПБФ-а

Хор студената ПБФ-а је основан 9. новембра 1931. године, а покровитељ му је био српски патријарх Варнава. Хор је имао обавезу наступа

⁶ Исто.

⁷ Јован Јањић, *Будимо људи: реч патријарха Павла*, Ниш, 2007, стр. 16.

⁸ Радмила Радић, *н. д.*, стр. 12–13. - У биографији патријарха Павла на сајту Српске православне цркве је наведено да је упоредо са студијама теологије две године студирао медицину, те да ју је уписао пошто је претходно ванредно завршио вишу гимназију. Јован Јањић пише да је Стојчевић завршио Шесту београдску мушку гимназију у којој је стекао велику матуру. Затим је започео студије медицине и уписао је другу годину, када је студије прекинуо због окупације (Јован Јањић, *н. д.*, стр. 15–16).

⁹ АПБФ, Студентски досије Гојка Стојчевића. - Видети табелу са оценама Гојка Стојчевића која је дата као прилог.

¹⁰ АПБФ, Записник Савета Православног богословског факултета 1930–1937; као и: Записник Савета Православног богословског факултета 1937–1944.

на свим бденијима и литургијама у београдској Саборној цркви.¹¹ Оснивач и председник хора био је доцент ПБФ-а Душан Глумац, који је 1933. унапређен у ванредног професора.¹² Поред уобичајених наступа у Саборној цркви, хор је током првих година рада изводио концерте у Београду, у свом одмаралишту на Вису и другим деловима Југославије, певао на опелима. У хору су сматрали да је њихова мисија како да оснажују православље тако и да јачају југословенско државно јединство.¹³

Хор је представљао студенте ПБФ-а у малом. На основу записника са заседања управе хора стичемо слику о међуљудским односима у њему, али и на факултету. Сведок тих односа био је и Гојко Стојчевић, који је постао члан Хора студената ПБФ-а одмах по упису на студије.¹⁴ Стојчевић је у хору био други тенор.¹⁵

Током школске 1936/37. Глумац се често жалио на недисциплину чланова хора. Неки чланови хора су самовољно напуштали наступе или су се недолучно понашали на богослужењима. Глумац их је или избацивао из хора или кажњавао укорима. Недисциплина је толико узела маха да је била тема скоро сваке седнице управе. Стојчевић, пак, никада није поменут у негативном контексту. Био марљив и ревностан члан хора па му је одобрено бесплатно летовање на Вису.¹⁶

Глумац је желео да хор стекне популарност не само у Београду већ и у Југославији. Међутим, не сасвим добри међуљудски односи у хору током 1936/37. реметили су његове планове. Понекад је неоправдано био незадовољан радом хора и својим ауторитарним ставом давао је пуно

¹¹ АПБФ, Правила Хора студената Православног богословског факултета. - Сенат Универзитета у Београду је Правила одобрио 30. новембра 1934. Иста правила су заведена у Ректорату Универзитета у Београду 7. децембра 1934. под бр. 11516. – Варнава (Петар) Росић (1880–1937), од 1910. епископ велешко-дебарски, од 1920. митрополит скопски, од 1930. патријарх српски. Завршио је Духовну академију у Петрограду. - Богата традиција хорског певања у Београду започета је 1853. године оснивањем Београдског певачког друштва (Прво београдско певачко друштво). О хорском певању на Београдском универзитету видети фусноту 21 у овом раду. - Чланак о раду Хора студената ПБФ-а писан на основу архивске грађе Ректората Универзитета у Београду, видети у: Биљана Мандић, „Хорски живот студената Православног богословског факултета између два светска рата“, *Српска теологија у двадесетом веку*, II, Београд, 2007, стр. 109–116.

¹² „Душан Глумац“, *Богословски факултет Српске православне цркве 1920–1980*, Београд 1980, стр. 23. - Прештампано из *Богословља*, год. XXIV, св 1 и 2 (1980). - Душан Глумац (1899–1980), српски филозоф и теолог. Студирао је филозофију у Берлину, а затим и у Лајпцигу, где је и докторирао 1925. године. Предавао је на Православном богословском факултету и Филозофском факултету у Београду.

¹³ АПБФ, Записници Управе Хора студената Православног богословског факултета 1936–1941.

¹⁴ Исто.

¹⁵ АПБФ, Књига чланова Хора студената Православног богословског факултета 1931–1941.

¹⁶ АПБФ, Записници Управе Хора студената Православног богословског факултета 1936–1941.

повода за свађу. Ипак, хор је истовремено вредно вежбао и често наступао у Коларчевој задужбини.¹⁷

Према изричитој жељи бившег директора Београдске опере, композитора Стевана Христића, Хору студената ПБФ-а је припала част да 5. априла 1937. на Коларцу премијерно изведе Христићеву *Литургију за мушки збор*. Хором је том приликом дириговао млади Војислав Илић. Концерту су присуствовали Христић, патријарх српски Варнава и још петорица српских епископа. Коларац је тога дана био препун „одабране београдске музичке публике“. Стручњаци су извођења оценили као веома успешан музички наступ, а управа хора је сматрала да је успех био и „друштвени и морални“. Иако у изворима нема састава хора који је премијерно извео Христићеву литургију, највероватније је међу извођачима био и Гојко Стојчевић јер је био редовни члан хора. Хор је на овом концерту добро зарадио и спремао се за турнеју.¹⁸

Композитор Милоје Милојевић је у београдској *Политици* након концерта написао да Христићева литургија „заслужује пажњу“ и да ју је аутор посветио патријарху Варнави. Милојевић је оценио да је Хор студената ПБФ-а „у озбиљној форми, пун, сочан у звуку, и очигледно свесно предан једној мисији која је исто толико културна колико је и хришћанска“. Додао је да је овај хор „певачко тело на које смемо и треба да рачунамо у нашој акцији за обнављање наше православне црквене литературе. Уколико се интензивније буде бавио интерпретацијом озбиљних музичких дела, утолико ће се и његови солидни квалитети све више утанчавати, диференцирати“. Милојевић је веома похвалио Војислава Илића „који се развија све солидније и постаје нада оних композитора који рачунају на обавезан хришћански однос према њима од стране црквених људи, јер се интересује црквом“. За Илића је рекао и да „води хор са инстинктом, и његов начин дириговања има јасну форму“.¹⁹ Доцније се показало да је овај наступ био врхунац у каријери Хора студената ПБФ-а.

¹⁷ Исто.

¹⁸ Исто. - Стеван Христић (1885–1958), српски композитор и диригент, професор Музичке академије у Београду. Студирао је музику у Београду и Лајпцигу. Био је директор Београдске опере и диригент Београдске филхармоније. Као младић био је стипендиста Светог архијерејског сабора Српске цркве, а затим и наставник музике у Богословији Светог Саве у Београду. - Војислав Илић (1911–1999), српски композитор и диригент, професор Музичке академије у Београду. Био је први диригент и директор Опере Српског народног позоришта у Новом Саду.

¹⁹ Др М[илоје] М[илојевић], „Литургија за мушки збор од Стевана Христића“, *Политика*, 7. април 1937, стр. 8. - Милоје Милојевић (1884–1946), српски композитор и музиколог, професор Филозофског факултета и Музичке академије у Београду. Студирао је музику у Минхену, докторирао је музиколошке науке у Прагу 1925. године. Био је музички критичар у *Српском књижевном гласнику* и *Политици*.

Понесен успехом у Београду, Хор студената ПБФ-а је заказао концерте у Загребу и Новом Саду. Међутим, ова два наступа која су одржана у мају 1937, нису добро прошла. Сматрано је да су за неуспех у Загребу били криви организациони пропусти, а за лош утисак у Новом Саду недисциплина чланова хора. Велика југословенска турнеја о којој је тада размишљано (Београд, Загреб, Љубљана, Сарајево, Мостар, Дубровник, Котор, Цетиње, Краљево) није остварена.²⁰

Преданост хорским активностима донела је Стојчевићу почетком школске 1937/38. чланство у управном одбору. Био је једини студент друге године у управи хора, док су остали били студенти старијих година. Одмах је био сведок озбиљне свађе између једног члана хора и Душана Глумца. Студент је почетком новембра 1937. кривицу за неуспех у Новом Саду свалио на Глумца, који је након тога, увређен, поднео оставку на место председника хора. Оставку је убрзо повукао пошто му је управа хора упутила извињење. Међутим, свађе, које су биле посве уобичајене у Хору студената ПБФ-а, у марту 1938. године довеле су до озбиљних подела. Неки избачени чланови су наговорили колеге да пређу у Академско певачко друштво Обилић.²¹

Популарност Хора студената ПБФ-а је почела да опада, чак иако су слушаоци београдског радија тражили да наступи на литургијама буду преношени путем радио-таласа. Хору су за ово хонорар дали београдски радио и црква Ружица. Током 1938. наступи су углавном били сведени на бденија у Саборној цркви и радио-преносе из Ружице. Већих концерата није било. Многи чланови хора нису редовно посећивали пробе. Није било материјалних средстава за ангажовање професионалног диригента. Неувежбаност, немарност и лоши односи били су разлози за посртање Хора студената ПБФ-а.²²

Ипак, нису сви чланови хора комотно приступали својим обавезама. Они вредни су награђени. Уз Глумчеву сагласност управа хора је у јулу 1938. „ревностним члановима“ доделила финансијску помоћ за летовање. Је-

²⁰ АПБФ, Записници Управе Хора студената Православног богословског факултета 1936–1941.

²¹ Исто. - На београдској Великој школи хорско певање је своје важно место добило оснивањем Академског певачког друштва Обилић у фебруару 1884. године. Током тридесетих година 20. века у АПД Обилић су певали и неки студенти Православног богословског факултета. У АПД Обилић било је много лакше остварити афирмацију јер је овај хор у периоду између два светска рата наступао не само по читавој Југославији већ и у Чехословачкој, Швајцарској, Немачкој, Бугарској, Румунији, Турској, Грчкој, Пољској, Француској и Мађарској. Други светски рат је прекинуо рад АПД Обилић, а након рата хор Београдског универзитета постао је Хор Академског културно-уметничког друштва Бранко Крсмановић. Више о АПД Обилић видети у: *Академско певачко друштво Обилић 1884–1941*, прир. Боро Мајданац, Милена Радојчић, Београд, 2005.

²² Исто.

дан од награђених је био и Гојко Стојчевић, чиме је његова марљивост поново потврђења. Већ у октобру се нашао на месту заменика секретара хора, а 22. новембра 1938. је изабран за секретара хора. Ревност на хорским пробама била је очигледно разлог за његово напредовање јер на седницама управе и скупштине хора није узео реч пре 23. новембра 1938.²³ Није се, дакле, истицао конструктивним предлозима. Бар не јавно. Још једна чињеница је говорила у прилог Стојчевићевом напредовању. Наиме, на сва три испита која је полагао код Глумца добио је десетке.²⁴ Тиме је Глумац на њега морао додатно обратити пажњу.

Међутим, када је 23. новембра 1938. узео реч, није био благ. Супротставио се Глумцу и стао је у заштиту диригента Пишчевића. Стојчевић је рекао да Глумац „нема право у своје име да тражи да се нешто учи или не учи“, односно да наређује. Глумац му је узвратио како „има право да хор претставља у свакој прилици и да од диригента тражи да му се покорави и поступа према његовим захтевима“. Још неки студенти су стали у заштиту диригента, а Глумац им је запретио: „Хор има да бира: или ја да идем или он. Компромиса не може бити“. Ни након неколико дана Стојчевић није променио мишљење. Глумац му је љутито рекао како „није дошао да се с њим препире и да му доказује оно шта он има а шта нема право“. Но, након притиска других чланова хора Глумац је прихватио да Пишчевић остане.²⁵ Ово је био само почетак несугласица које су Глумац и Стојчевић имали у наредном периоду.

Почетком децембра 1938. Глумац је на седници управе рекао да су Стојчевићеви записници „преопширни и да показују неискуство секретара“. Замерио је да су „наведене дословно речи појединих чланова који су говорили а то је врло незгодно јер би некад записник могао доспети у непозване руке па би се та, слободно изнета мишљења могла злоупотребити“.²⁶ Међутим, и пре Стојчевића записници су били пуни описа разних свађа. Повреда сујете је, изгледа, била главни повод за Глумчеву реакцију.

Прва четири месеца 1939. обележиле су припреме за угошћавање бугарског хора студената теологије, као и разматрања узвратне посете Хора студената ПБФ-а Бугарској. Почетком априла, у време завршних припрема за дочек бугарских колега, Глумац је рекао за Стојчевића да је „врло слаб у експедитивности“. Средином истог месеца Глумац је казао да су Стојчевићеви записници „сувише кратки“, као и да није прецизно извештавао о свом задатку да нађе адекватан смештај за Бугаре. Стојчевић

²³ Исто.

²⁴ АПБФ, Студентски досије Гојка Стојчевића.

²⁵ АПБФ, Записници Управе Хора студената Православног богословског факултета 1936–1941.

²⁶ Исто.

је ове оптужбе одбацио, а након потоњих је између њих двојице дошло до „дужег објашњавања“. Но, Глумац није престајао. Записао је да су Бугари стигли у Београд 14. априла 1939, а „секретар [Стојчевић] није написао записник о свечаном дочеку Бугара на жел. станици“. Тек након ове опсервације уследили су детаљи дочека. Бугари су, иначе, имали успешне наступе у неколико југословенских градова.²⁷

Револтиран Глумчевим односом према њему, Стојчевић је 24. априла 1939. поднео оставку на место секретара. Рекао је да је на једној од претходних седница „увређен и да не жели више остати у Управи“. Глумац му је одговорио да је био „изведен из такта“ и позвао га да повуче оставку. Стојчевић је одговорио како је „ствар зрело промислио и да од оставке не одустаје“. Глумац је потом позвао управу хора да оставку не прихвати, „а секретар да се замоли да на свом досадашњем месту, у интересу хора остане и надаље“. Глумчев предлог је усвојен и Стојчевић је остао на месту секретара.²⁸ Дакле, Стојчевић ипак није донео чврсту одлуку да напусти секретарско место иако је тако тврдио. Након ових расправа није било нових сукоба између Глумца и Стојчевића. Изгледа да су односи изглађени на обострано задовољство.

Крајем маја 1939. Стојчевић је замолио управу хора „да му се, ако је могуће, до идуће године посуди 400 дин., да би могао купити одело“. Зајам му је одобрен, а затим је са двојицом колега предложио Глумцу да за чланове хора организује летовање у Херцег Новом. Глумац је одговорио „да му је летовања са студентима, управо неприлика с њима, већ доста, али ће још размислити“.²⁹

На скупштини чланова Хора студената ПБФ-а Стојчевић је 29. јануара 1940. предложен за потпредседника хора у новој управи. Пошто је управа изгласана, Стојчевић је рекао „да се он не прима дужности која му се поверава“ и да се противи новоизгласаној управи. Сутрадан је вратио 400 динара дуга, а пошто није прихватио потпредседничко место, чланство у управи хора му је престало. Остао је члан хора.³⁰

Стојчевић је био међу педесеторицом чланова Хора студената ПБФ-а који су крајем априла 1940. отпутовали на узвратну турнеју по Бугарској (Софија, Пловдив, Стара Загора, Трново). Управа хора је известила да је имала успешне наступе, али да је због сталних издатака финансијски слабо прошла. Хор је у Бугарској извео следећи репертоар: *Возбраној војводе* Стевана Мокрањца, *Достојно јест* Корнелија Станковића, *Тебе Бога хвалим* Стевана Мокрањца, *Иже херувими* Милоја Милојевића, *Свјати Боже*

²⁷ Исто.

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

³⁰ Исто.

Стевана Христића, *Прва руковет* Стевана Мокрањца, *Понуда драгога* Јакова Готовца, *Хеј трубачу, с бојне Дрине* Јосифа Маринковића, *Појди, појди мамо* и *Черњеј Горо*.³¹

Након повратка из Бугарске дошло је до велике свађе Глумца са неким члановима управе хора који су се, према Глумчевим оптужбама, недисциплиновано понашали током турнеје. Глумац је управу хора називао „деструктивним елементом“ и „разорном омладином“, а ови су му узвраћали да је свој однос према члановима хора гајио према личној „трпељивости или нетрпељивости“. Глумац је средином маја 1940. поднео оставку на место председника хора, а повукао ју је тек у новембру пошто су га то замолили „многи чланови хора“ јер је у „хору наступио хаос и распадање“. Сукоби су пренети у 1941. годину и нису до краја разрешени. Последња седница управе хора одржана је 1. априла 1941. када је констатовано да су многи студенти мобилисани ради одбране земље услед нацистичке претње или су отишли кућама јер Београдски универзитет није радио.³²

У школској 1940/41. Гојко Стојчевић више није био члан хора³³ чији је рад на концу прекинула нацистичка агресија на Југославију.

* * *

Пошто је 1942. дипломирао, Гојко Стојчевић је пошао својим животним путем. Замонашен је 1946. године као монах Павле, рашко-призренски епископ је постао 1957. године, а српски патријарх 1990. године. Ово су већ познате чињенице о којима је доста писано.

Архив Православног богословског факултета нам је осветлио студентске дане патријарха Павла. Видели смо да је био одличан студент. У његовом студентском досијеу на ПБФ-у се налази и лични индекс са фотографијом из времена када је имао 22 године.

Патријарх Павле нам се приказао и као вредан члан Хора студената ПБФ-а. Као секретар хора бранио је свој став и улазио је у расправе са председником хора Душаном Глумцем. Из несугласица са Глумцем је изашао као победник. Није био сплеткарош. Био је сведок успеха и неуспеха Хора студената ПБФ-а. Кроз записнике које је водио постао је наш извор за рад хора и међуљудске односе у њему.

³¹ Исто.

³² Исто.

³³ АПБФ, Књига чланова Хора студената Православног богословског факултета 1931–1941.

**Прилог: Стојчевићеве оцене током студија на ПБФ-у
и професори код којих је слушао предмете и полагао испите³⁴**

Предмет	Оцена	Професор
Руски језик	7	др Петар Ђорђевић
Старозаветна археологија	10	др Душан Глумац
Црквено певање	8	Коста Манојловић
Јеврејски језик	10	др Душан Глумац
Свето писмо Старог завета	10	др Душан Глумац
Филозофија	9	др Борислав Лоренц
Историја религије	9	др Веселин Чајкановић
Црквенословенски језик	8	др Петар Ђорђевић
Свето писмо Новог завета	9	др Димитрије Стефановић
Општа историја хришћанске цркве	7	др Филарет Гранић
Патрологија	9	др Филарет Гранић
Грчки језик	9	др Драгутин Анастасијевић
Догматика	8	др Јустин Поповић
Апологетика са историјом религије	10	др Радивој Јосић
Морално богословље	9	др Атанасије Поповић
Историја Српске цркве	9	др Радослав Грујић
Педагогика са методиком религијске наставе	8	др Јордан Илић
Омилитика	10	др Радивој Јосић
Пастирско богословље	9	др Димитрије Стефановић
Упоредно богословље	10	др Јустин Поповић
Литургија	10	др Лазар Мирковић
Црквено право	9	др Сергије Троицки
Црквена уметност	8	др Владимир Петковић
Просечна оцена на студијама ПБФ	8,91	

³⁴ АПБФ, Студентски досије Гојка Стојчевића.

Summary

A Contribution to the Biography of the Serbian Patriarch Paul: Gojko Stojčević, Secretary of the Choir of the Students of the Faculty of Orthodox Theology

Key words: *Gojko Stojčević, Patriarch Pavle, Orthodox Theological Faculty, Orthodox Theological Faculty Student Chorus, University of Belgrade, Serbian Orthodox Church*

Gojko Stojčević (Patriarch Paul) enrolled at the Faculty of Orthodox Theology in Belgrade in 1936. On enrolling, he stated he was of Yugoslav nationality and Serbia-Orthodox faith, but later on, in all his semester papers he gave his nationality as Serbian. Soon after starting his studies he became the member of the Choir of the Students of the Faculty of Orthodox Theology. In late 1938 he became the secretary of the Choir, and thus, through the minutes he composed, also a historical source for the activities of the Choir and the relations between members which were often severely spoiled. In early 1940 due to disagreement in the matters of the choir's personnel he left the post of the Choir's secretary and refused to take up the post of its vice-chairman. In the second half of 1940 he ceased to be the member of the Choir. He graduated in 1942. He was an excellent student.